

Helynévmintázatok etnikumtörténeti háttéréről*

1. A helynevek mint történeti források régóta a település- és népiségtörténeti kutatások figyelmének középpontjában állnak, különösen a magyarság Kárpát-medencebeli történetének arra a korai időszakára vonatkozóan, amelyből ezekről az ismeretkörökről csak igen gyér írásos forrásanyaggal rendelkezünk. E témakörben a helynevek forrásként való alkalmazásához az a tapasztalat nyújt kellő ösztönzést, hogy a helynevek keletkezésének nyelvi körülményei többnyire jól meghatározhatók. Vagyis megállapítható, hogy a nevek mely nyelvben jöttek létre, és nyelvtörténeti eszközökkel meghatározható az is, hogy keletkezésükkor milyen nyelvi elemekkel miféle szemantikai tartalmat fejeztek ki. Mindezekből pedig következtethetünk a kérdéses hely lakóinak nyelvi viszonyaira a helynév keletkezésekor, és ismereteket kaphatunk magáról a helyről, annak természeti vagy éppen társadalmi jellegzetességeiről is.

Példaként említhetjük az 1211-ben keletkezett Tihanyi összeírásban szereplő *Füzege* falut (in villa *Fuzegy*), amely a tihanyi apátságnak a Balatontól délre, Belső-Somogyban fekvő birtokaként szerepel. Nevét kétségtől arról a *Füzege* folyóról kapta, amely mellett feküdt, és amelyet a Tihanyi apátság alapítólevele 1055-ben ugyancsak említ (*fizeg* ~ *fyzeg*). A patakot a mellette levő fűzfáról nevezhették el a növénynevekhez gyakran kapcsolódó -gy helynévképző felhasználásával. Az, hogy a falu a rajta átfolyó patakról vette a nevét, jellegzetes településnév-adási mód volt a középkorban. A birtokot 1055-ben azonban még *Disznó* néven említik (*gisnav*), ami a helybeli disznótartásra éppúgy utalhatott, mint a somogyi erdőkben bizonyára gyakran feltűnő vaddisznókra. Az ilyen típusú neveknek szintén számos példáját ismerjük a régiségből. Ez a *Disznó*, majd *Füzege* néven szereplő falu a 13. század második felétől tűnik fel a később állandósuló *Apáti*-ként (1267/1297: *Apaty*) birtokosára, a tihanyi apátra utalóan. (A fentiekhez lásd HOFFMANN 2010: 98–103, KOVÁCS 2015: 169–170.)

Az itt bemutatott nevek mindegyike kétségtől a magyar nyelvben keletkezett, ami azt jelzi — a forrásokban található, ide lokalizálható további nevekkel

* A tanulmány az MTA 200 ünnepi programsorozat keretében rendezett Nyelvek és népek a középkori Magyarországon című konferencián 2025. június 12-én elhangzott előadás szerkesztett változata. Készült az MTA Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében.

együtt —, hogy az adott időszakban a birtokon, a településen magyar nyelvű népesség élt.

2. Az ilyen jellegű névvizsgálat nyelvtörténeti eszközökkel történik, közelebbről az etimológia módszerével, amelynek segítségével — a névben található elemek azonosítása révén — meghatározzuk a nevek keletkezési körülményeit. Nagy hiányossága azonban ennek az eljárásnak az, hogy a név keletkezési idejére vonatkozóan többnyire nem tudunk megállapításokat tenni, mivel a vizsgálat alapjául szolgáló adatok csupán a nevek meglétét jelzik, s nem utalnak a keletkezés korára.

Ennek a kronológiai problémának a megoldására a 20. század derekán tipológiai módszert dolgozott ki KNEI ZSÓFIA ISTVÁN, aki a magyar helyneveket típusokba sorolta, és az ezekhez tartozó nevek keletkezési idejét konkrét időhatárokhoz kötötte. Ez alapján született meg a későbbiekben az a tudományok széles körében használt térkép, amely a 11. századi Magyarország nyelvi-etnikai képét kívánta bemutatni (KNEI ZSÓFIA 1938).

Ez az eljárás azonban a mai ismereteink alapján számos kérdést illetően korrekcióra szorul, ami pedig maga után vonja az eredmények szükségsszerű kiigazítását is. A magyar névkutatók e teória alapján ugyanakkor helyesen ismerték fel azt, hogy a településnevek egyes típusai bizonyos korszakokban feltűnően gyakran jelentkeznek a forrásokban. Ám ebből nem következtethetünk arra — ahogyan azt korábban gondolták —, hogy a típusba tartozó minden névtag az adott korban keletkezett volna. A névtípusok között azonban kétségtávolyan megmutatkoznak az egymáshoz képest kirajzolódó relatív kronológiai viszonyok.

Ennek szemléletes példaként idézhetjük fel a középkori Bihar megye névmintázatának változását. E térség településnév-típusai között a személynévből alakult egyrészes településnevek a 12. század végén az összes településnév több mint kétharmad részét tették ki. A többi névtípus előtérbe kerülése következtében a 16. század végére viszont már csak a nevek bő negyedét adták ezek a nevek. Ezzel szemben a 12. században a kétrészes településnevek még csak mutatóban voltak jelen, a 16. században azonban már a településnevek harmada e névtípusba tartozott. A két településnév-típus tehát markáns kronológiai eltérést mutat.

A relatív kronológia módszere a nevek nagyobb csoportjainak, típusainak az időbeli összevetésében nyújt segítséget. A vizsgálatok időbeli kiterjesztése emellett az egyes nevek elemzésében is nagy haszonnal jár. A hagyományos etimológiai elemzés a név keletkezésének pillanatára összpontosítja a figyelmet, az ennek helyébe lépő helynév-rekonstrukció viszont a név egész történeti alakulásmódját végigkíséri, és a nyelvi változások követése révén — ahogyan a fentebb említett *Disznó ~ Füzege ~ Apáti* esetében is láttuk — lehetővé teszi a név rendszerbeli helyzetének pontos felmérését. A helynév-rekonstrukció módszere nem

merül ki azonban pusztán a kérdéses helyet jelölő név teljes adatsorának figyelembevételében és elemzésében, hanem megvizsgálja a névnek a hasonló alakszerkezetű, illetve szemantikai tartalmú nevekhez való viszonyát is a magyar névrendszer egészében.

Emellett elemezni kell a szóban forgó névnek a lokális névkörnyezetbe való illeszkedését is, jelen esetben például azt, hogy *Disznó* birtokon a *Füze*gy folyónév mellett csupa magyar eredetű helynév, illetve helymegjelölés szerepel: a *Mogyoró-kerék* (*munarau kerekv*), a *Füze*gy *aszója* (*fizeg azaa*) vagy az *Ölyves megyéje* (*uluues megaia*). Ez utóbbi név egyúttal azt is szemlélteti, hogy csakis az efféle komplex vonatkozási rendszerben mutatkozhatnak meg a nevekben ténylegesen rejlő szemantikai tartalmak: előtagként ebben a névben ugyanis nem közvetlenül az *ölyv* madárnév melléknévi alakja szerepel, hanem *Ölyves* falu megnevezése. (A fentiekhez lásd HOFFMANN 2010: 101–106.)

A fenti helynévpéldák felvillantása is jelzi azt, hogy milyen előnyökkel jár a helynevek keletkezését és változását, bonyolult kapcsolatrendszerét figyelembe vevő helynév-rekonstrukciós eljárás alkalmazása, amely együtt használandó az egyes helynévtípusok relatív kronológiai viszonyba történő állításával.

3. Amikor a helyneveket történeti forrásként használjuk, mindig tisztában kell lennünk azzal, hogy ennek során elsődlegesen magukról a nevekről fogalmazhatunk meg állításokat, ezek térbeli és időbeli jellegzetességeit elemezve pedig egy-egy térség helynévmintázatairól, illetve ezek változásairól tehetünk megállapításokat. A helynévmintázatok elemzése révén az is lehetővé válik, hogy megfelelő módszertani eljárások alkalmazásával az adott térségben élő névhasználó közösségek nyelvére is következtessünk. Vagyis a helynévmintázatok jellegéből az adott terület nyelvi térszerkezetét, illetve ennek változását mérhetjük fel. A nyelvi térszerkezet megismerésében, különösen a valós időviszonyainak a vizsgálatában a nyelvtudományi, a nyelvtörténeti vizsgálatok eszközeivel azonban csak részismereteket tárhatunk fel, a teljes kép felvázolásához nélkülözhetetlen a történettudomány és a régészet ismeretanyaga.

Még inkább igaz ez a megállapítás abban az esetben, ha a nyelvek mögött etnikumokat is szeretnénk felmutatni: e kutatási feladat már jócskán kívül esik a nyelvtudomány hatókörén, de az adott korra vonatkozóan maga a problémafelvetés is a megismerhetőség reális határát súrolja. Arra a kérdésre vonatkozóan például, hogy egy besenyő néptöredék, amely a nevét viselő településen él, meddig őrizte nyelvét, illetve besenyő azonosságtudatát, legfeljebb kivételesen ritka esetben találhatunk némi fogódzót.

Tanácsos tehát azt a módszertani elvet követni, hogy a nyelvész maradjon meg a régiségből ránk hagyományozódott helynevek nyelvi elemzésénél. Ezt az elemzést viszont a korábban mondottak szellemében igyekezzon minél összetettebb módon elvégezni, és eredményei révén adjon támpontokat, de talán még inkább tegyen fel kérdéseket a társtudományok művelői számára.

4. E komplex vizsgálat során nem hagyhatjuk figyelmen kívül az egyes helynévfajták eltérő társadalmi és nyelvi beágyazottságából adódó különbségeket. A névhasználatához és a névhasználókhoz való viszonyuk alapján a helynevek három nagy csoportját célszerű elkülöníteni: a vízneveket, a településneveket és a mikroneveket vagy mikrotoponimákat. Az egyes névfajtákba tartozó nevek besorolása persze nem mindig egyértelmű: a csoportban egyaránt vannak prototipikus és periférikus elemek.

A víznevek csoportjának prototipikus tagjai a nagy és a közepes méretű folyók, illetve a nagy kiterjedésű állóvizek megnevezései, mint például a *Duna*, a *Körös*, a *Marcal* vagy a *Balaton* neve. KISS LAJOS szerint ezek a nevek „valóság-gal nemzetközi tulajdonban vannak” (1999: 104): e szellemes megállapítás időbeli és térbeli összefüggésben is jól értelmezhető. Ezek legrégebbi rétege eredeténél már a nyelvhez kötése is gyakran a nyelvtudományi rekonstrukció határán áll, mivel keletkezésük igen távoli időbe nyúlik vissza. Alakjuk nyelvből nyelvbe kerülve változik, ezért a névadó, illetve a névhasználó népesség nyelvi azonosítására kevésbé alkalmasak. A Kárpát-medence víznevei mély kronológiai rétegzettséget és nyelvi eredetbeli színességet mutatnak: óeurópai, germán, német, szláv és törökségi eredetű nevek egyaránt találhatók közöttük. E vizek térbeli kiterjedtségéből következően ugyanakkor alig van esélyünk arra, hogy nevük magyar nyelvbe kerülésének pontos helyét meghatározzuk.

A helynevek nyelvi lokalizációs értéke szempontjából a másik pólust a mikronevek képviselik. Ezek közé sokfajta név tartozik: hegyek, dombok, völgyek, források, halászhelyek, rétek stb. megnevezései, amelyeket többnyire csak egy-egy település lakói ismernek. Ennélfogva viszont ezek a nevek pontos képet adnak a helyi közösségek nyelvi jellegzetességeiről. Értékelésükkor figyelembe kell azonban azt is venni, hogy az oklevelek kiállítói olykor a saját nyelvi lenyomatukat is rajta hagyták a latin szövegben szereplő magyar nyelvű szórványokon: a magyarul szereplő fanevek, a helyfajta megjelölő földrajzi köznevek például gyakran nem a helyi névhasználatához, hanem az oklevél szövegéhez köthetők.

A három névfajta közül a történeti szemléletű tudományszakok — köztük a nyelvtörténeti kutatások is — a legnagyobb figyelmet hagyományosan a településnevekre fordították. Funkciójukból adódóan keletkezésükkor ezekben rögzültek ugyanis leginkább a korabeli társadalmi viszonyok jellemző jegyei, ami eleve fontos forrásértéket biztosít számukra a tudományos kutatásban. E viszonyok változása megmutatkozik a nyelvi jellegzetességeik módosulásában is, és így a tipológiai elemzés relatív kronológiai értéket kapcsolhat hozzájuk. Nyelvi azonosító erejük egyfelől az adott település lakóira vonatkoztatható, de gyakran a környező térségek nyelvi jellemzésére is felhasználható.

A fenti körülményekből következően a helynévmintázatok alapszövetét a településnevek adják, amihez a mikronevek rétege lokális pontosításokkal járulhat

hozzá, a víznevek pedig többnyire az időbeli távlatok kitágításához nyújtanak segítséget.

5. A helynévmintázatok megrajzolása még egy-egy kisebb térség esetében is roppant időigényes feladat, mivel nemcsak az adott terület helyneveiről kell a lehető leggazdagabb helynévtárral rendelkezünk, hanem — ahogyan korábban arról szó esett — a névanalógiák minél szélesebb körű ismerete is előfeltétele a sikeres munkának. Én magam a korábbiakban két tájegység, a Bakonyalja és a Zsitva völgye ómagyar kori névmintázatának vizsgálatát végeztem el (HOFFMANN 2017, 2019a, 2019b). Az elemzés fő szempontjának egyrészt a nyelvi térszerkezet rekonstruálását, illetve ennek változásának a felvázolását tekintettem, másrészt pedig a magyar névanyag tipológiai csoportjai közötti relatív kronológiai viszonyokat igyekeztem felderíteni. A továbbiakban e vizsgálatok néhány tanulságos részletét szeretném felvillantani, közülük is előtérbe helyezve azokat az eredményeket, amelyek azt mutatják, hogy az általam alkalmazott módszertan segítségével meghaladhatóvá váltak a korábbi ismeretek.

5.1. A Bakonytól északnyugatra fekvő Bakonyalja térségét öt folyóvölgy alkotja: a Gerence, a Tapolca, a Bitva, a Halyagos és a Torna völgye. E patakok közül négynek a neve szláv eredetű, a *Halyagos* az egyedüli, amely a magyarban keletkezett. Az ómagyar korban e tájon 176 településnevet tudunk adatolni: a nevek közül 165 biztosan a magyar nyelvben jött létre, vagyis magyar nyelvű névadóktól származik. Nyolc településnév bizonytalan vagy ismeretlen eredetű, és mindössze három névről állítja a korábbi szakirodalom egyöntetűen, hogy szláv eredetű (HOFFMANN 2019a: 14).

A *Vinár*-ról azt tartják, hogy szlávok adta neve egy szláv 'szőlőműves' jelentésű foglalkozásnévből származik. Ha azonban a névrekonstrukciós eljárásnak megfelelően nemcsak szótöveket, képzőmorfémákat keresünk a névben, hanem figyelembe veszünk más körülményeket is, el kell vetnünk ezt a magyarázatot, mivel a Marcal folyó melletti mocsaras területen — ahol a falu található — szőlőműveléssel aligha számolhatunk. A Somló mint a régi szőlőhegy innen mintegy 20 km-re fekszik, ahol meg is találjuk a megfelelő foglalkozású szolgálonépekre utaló *Szölös* nevű falvakat már az Árpád-korban is. A *Vinár* tehát nem tekinthető szláv eredetű helynévnek, hanem valójában szláv eredetű személynévből formáns nélkül alakult településnév, amely jellegzetesen magyar nyelvű névadókra utal. A másik két, korábban ide sorolt névről, a *Rendek*-ről és a *Zsemélér*-ről is megállapítható, hogy nem tartozhatnak egy régebbi, a magyart megelőző szláv településnév-rétegbe (HOFFMANN 2019a: 14–16).

A Bakonyalja ómagyar kori helynévmintázatát alapvetően tehát az jellemzi, hogy a nagyobb víznevek szláv eredetűek, a településneveket pedig magyar nyelvű névadókhoz köthetjük. Ez a sajátos kettőség csakis úgy magyarázható, hogy a honfoglaló magyarság itt élő szlávokra telepedett rá, és átvette tőlük az általuk

használt vízneveket, a településeket azonban maga nevezte el. Hogy ez a folyamat mikor zajlott le, az a 11. századtól adatolható nevek alapján nyelvészeti eszközökkel nem határozható meg. Mint ahogyan arra vonatkozóan is legfeljebb külföldre lehetséges forgatókönyveket vázolhatunk fel csupán, hogy miért nem maradtak fenn az itteni szlávok településeinek a megnevezései. Mindazonáltal MELICHnek és KNIEZSÁnak azokat a korábbi megállapításait, miszerint az itteni szláv eredetű víznevek már „a IX. század második felében meglehettek” (MELICH 1925–1929: 379–381), illetőleg a 11. században „szláv lakosság Észak-Dunántúl területén kétségkívül a Bakony nyugati lejtőin található a legtömörebben” (KNIEZSA 1938: 424), vizsgálataim sajnos nem tudják megerősíteni, mint ahogyan persze cáfolni sem: az általuk említett körülményekre ugyanis a náluk felhasználtnál jóval bővebb névanyag sem ad semmiféle rálátást.

5.2. A Bakonyalja patakjainál jóval hosszabb folyású a felvidéki Zsitva vize, amelynek alsó szakasza alföldi jellegű térségben, felső szakasza pedig domb- és hegyvidéken halad. Az alsó szakasz névmintázata a korábban említett folyóvizek völgyével mutat egyezést: a szláv eredetű víznév környezetében ugyanis csakis magyar eredetű településneveket és mikroneveket találunk. Az itteni 57 település megnevezéséből csupán kettő ismeretlen eredetű, a többi pedig a magyarból származik, továbbá 17 ugyancsak magyar eredetű mikronévről is van e térségben tudomásunk. A teljes névmintázat vizsgálata lehetővé teszi többek között azt is, hogy a korábban szláv eredet gyanújába vont *Mercse* ~ *Mercsej* település nevét a középkorból adatolható *Mercs(e)* személynévhez kapcsoljuk, és a magyar *-j* helynévképzőt is azonosítsuk benne. Magyar eredetét erősíti emellett az a körülmény is, hogy a határában négy magyar mikronevet is említenek a források (HOFFMANN 2019b: 57–58).

A névmintázat mögött meghúzódó nyelvi térszerkezet azonban a bakonyaljai helyzettől eltérő megvilágítást kap akkor, ha az egész folyóvölgy névmintázatát megvizsgáljuk. A felső szakaszt ugyanis szláv és magyar településnevek vegyesen jellemzik, amiből arra következtethetünk, hogy a folyó szláv eredetű neve erről a részről kerülhetett át az alsó szakasz magyar lakosságának névhasználatába. A formálisan azonos névmintázat tehát a Bakonyalja és a Zsitva alsó folyása mentén eltérő nyelvi térszerkezetet takarhat: ez utóbbi térségben nem szükséges olyan szláv nyelvű lakosság jelenlétét feltételezni, amelyre a honfoglaló magyarok rátelepült volna.

A Zsitva felső szakaszának nyelvi térszerkezete az ómagyar korban vegyes, szláv és magyar nyelvi jelenlétre utal mind a településnevek, mind pedig a víz- és a mikronevek körében. Az általam vizsgálnál jóval kisebb névanyag alapján lényegében ezt állapította meg korábban KNIEZSA ISTVÁN (1938: 376), majd GYÖRFFY GYÖRGY (Gy. 1: 404, 423) és hozzá kapcsolódóan KISS LAJOS (1988) is. KRISTÓ GYULA közvetlen etnikumtörténeti források alapján pedig úgy vélte,

hogy a szlávok egy kisebb része már a magyarság ideérkezése előtt is itt élt, a többség viszont folyamatos későbbi betelepítés révén jelent meg a térségben (2003: 90, 95–96).

Ezeket az általános megállapításokat sok részletében pontosíthatjuk, konkretizálhatjuk és bővíthetjük a térség névmintázatának vizsgálatával. A szlávoknak a magyarok megtelepedése előtti jelenlétére utalnak a Zsitva azon mellékvízeinek a megnevezései, amelyek mentén a magyarból származó településnevek is kimutathatók: ilyen a *Dervence*, a *Topolnyica*, a *Rohozsnica* és a *Sztranya* patak neve, de ide sorolható a *Tribecs* hegység megnevezése is, amely kiterjedése és szélesebb körű ismertsége révén nem tekinthető mikronévnek. A szlávok itteni megtelepedésének központja Szelepcsény, Malonyán, Taszár, Kelecsény környéke lehetett, amit erősíthet az az elképzelés is, amely szerint a *Zsitva* neve a folyónak éppen ezen a szakaszán alakulhatott ki elsődlegesen. A folyónévben rejlő ’gabona’ jelentésű ósszláv **žito* lexéma ugyanis kétségtől gáboratermesztésre utalhat, amelyre sem a folyó feljebb fekvő, erdőktől kísért hegyi szakasza, sem az alsó szakasz vízjárta, mocsaras térsége nemigen lehetett alkalmas (HOFFMANN 2019b: 50–55, 68–69).

A névmintázat tüzetes vizsgálatával megállapításokat tehetünk a betelepülő népességre vonatkozóan is. *Szelecsény* nevében sziléziai betelepülőkre utaló szláv népnév rejlik, a helynév nyelvi jellege — hogy ti. szláv eredetű maga a településnév is — pedig arra utal, hogy a betelepülés szláv környezetbe történt, és a névadó az itteni szláv népesség volt, nem pedig a — bizonyára e térségbe csak később érkező — magyar nevet viselő szomszédos települések magyar nyelvű lakossága. *Nemcsény* lakói németek voltak, akik — ugyancsak a településnév jellegéből következtethetően — szlávok közé települtek be. *Marót* neve viszont nem szláv eredetű, ahogyan ezt a kutatók a számos ilyen településnévről tartották, hanem a régi magyar *marót* népnévből alakult, amelynek már az ómagyar korban használták a *morva* szinonimáját is, ahogyan az a település említéseiből is kitűnik. A magyarban használatos népnév a település nevéként arra utal, hogy a morvák itt magyar nyelvi környezetben települtek le (HOFFMANN 2019b: 61, 65–66).

A vidék névmintázatának elemzése lehetőséget ad a nevekben megmutatkozó nyelvi kölcsönhatások vizsgálatára is. A magyarok korai jelenlétét ebben a térségben a szláv eredetű helynevek magyar nyelvi adaptációja is meggyőzően mutatja. Ez csaknem minden olyan név esetében jelentkezik, amelynek eredeti szláv hangszerkezete jelentősen eltér a magyar nyelvben szokásos formáktól. Ezek a változások ráadásul a nevek többségében már első feltűnésük alkalmával megmutatkoznak: megfigyelhető például a hangrendi kiegyenlítődés jelensége (*Nemcsény*), illetve a szó eleji bontóhang betoldódása (*Hrussó*, *Hurusó*) vagy egyszerre mindkettő (*Szelepcsény*, *Szelecsény*, *Kelecsény*, *Piliske*) és számos további módosulás is (HOFFMANN 2019b: 80–81).

Ha összegzőképpen a Zsitva alsó és felső szakasza névmintázatának néhány jellemző jegyét mennyiségi szempontból összehasonlítjuk, az alábbi képet kapjuk. A helynevek nyelvi eredet szerinti megoszlása az alsó szakaszon a korábban mondottak szerint csak magyar eredetű nevek meglétét mutatja, de a nevek kétharmad része a felső részen is a magyar nyelvből származik, ami számottevő magyar nyelvi jelenlétre utal. A magyar eredetű névkincs típusait összevetve pedig kitűnik az is, hogy az alsó térség névmintázata — főképpen a személynévi eredetű formáns nélküli nevek többsége révén — némileg archaikusabb, mint a felsőé. Ez a kis mértékű eltérés pedig azt jelezheti, hogy keletkezését tekintve a két névmintázat időben viszonylag közeli lehet egymáshoz.

6. Az itt bemutatott három térség helynévmintázata három különböző típust reprezentál, amelyek között formai egyezések és eltérések mutatkoznak, ezek pedig más-más történeti interpretációs lehetőségeket vetnek fel. A középkori Magyarország helyneveinek hasonló szempontok alapján történő feldolgozása bizonyára jelentősen bővíti majd a helynévmintázatokról való ismereteinket, ami azonban egyúttal a megválaszolandó kérdések sokaságát is elének állítja majd.

Irodalom

- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza 1–4.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963–1998.
- HOFFMANN ISTVÁN 2010. *A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás.* A Magyar Névtörténeti Kiadványai 16. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- HOFFMANN ISTVÁN 2017. A Bakonyalja etnikai viszonyai a honfoglalást követő évszázadokban. In: HAJBA RENÁTA–TÓTH PÉTER–VÖRÖS FERENC szerk., „...ahogy a csillag megy az égen...”. *Köszöntő kötet Molnár Zoltán tiszteletére.* Szombathely, Savaria University Press. 137–150.
- HOFFMANN ISTVÁN 2019a. Magyar–szláv helynévmintázatok az ómagyar kori Bakonyalján. *Magyar Nyelvjárások* 57: 5–29.
- HOFFMANN ISTVÁN 2019b. Ómagyar kori helynévmintázatok a Zsitva völgyében. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 15: 49–88.
- KISS LAJOS 1988. Magyarország földrajzi és társadalmi arculata az Árpád-korban. *Magyar Nyelv* 84: 129–155.
- KISS LAJOS 1999. *Történeti vizsgálatok a földrajzi nevek körében.* Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- KNIEZSA ISTVÁN 1938. Magyarország népei a XI.-ik században. In: SERÉDI JUSZTINIÁN szerk., *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján 2.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. 365–472.
- KOVÁCS ÉVA 2015. *A Tihanyi összeírás mint helynévtörténeti forrás.* A Magyar Névtörténeti Kiadványai 34. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.

KRISTÓ GYULA 2003. *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*. Budapest, Lucidus Kiadó.

MELICH JÁNOS 1925–1929. *A honfoglaláskori Magyarország*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

On the Ethnohistorical Background of Toponymic Patterns

Place names constitute an important source for the study of history. Through linguistic analysis of names, linguistics provides valuable information for other historical disciplines. Traditionally, linguistic research has sought to elucidate the circumstances of name formation by examining the linguistic elements contained within names. A more complex analytical framework is offered by the more recently applied method of toponymic reconstruction, which broadens both the scope and the set of criteria of investigation. To determine the time of name formation, the method of relative chronology provides more realistic possibilities than earlier approaches. Relying on these newer methodological foundations, the present study offers analytical perspectives on the ethnohistorical background of naming practices and name usage. In doing so, it takes into account the differing degrees of embeddedness in name usage characteristic of individual types of place names, namely hydronyms, microtoponyms, and settlement names. From this perspective, settlement names yield the most complex body of information. To substantiate this claim, the study analyzes the toponymic patterns of two regions, Bakonyalja and the valley of the river Zsitva, while also outlining the possible social background of the similarities and differences observed among them.